

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, професора
Лутай Лариси Анатоліївни
на дисертацію **Кіріченко Ольги Вячеславівни**
на тему «**Соціально-економічний механізм підвищення конкурентоспроможності людських ресурсів в умовах формування інформаційно-мережевої економіки**», подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика

Актуальність теми дисертаційного дослідження

В умовах розвитку інформаційно-мережевої економіки в Україні і світі відбуваються безпрецедентні зміни в процесі функціонування ринку праці, становленні соціально-трудових відносин. Цифрові технології стають все більш поширеними у трудовій діяльності та повсякденному житті людства, зумовлюючи доцільність принципового перегляду існуючих підходів до забезпечення конкурентних переваг людських ресурсів у глобалізованому світі відповідно до реалій сьогодення.

Інтелектуалізація, автоматизація та віртуалізація праці, з одного боку, дозволяють підвищити конкурентний статус осіб, що володіють достатніми цифровими навичками, уміннями використовувати сучасні інформаційно-комунікативні технології тощо. З іншого боку, застарілий уклад економічного розвитку в Україні та її суттєве відставання від розвинених держав у темпах впровадження інновацій і цифрових технологій, відсутність новітніх цифрових компетентностей та недостатній розвиток мереж онлайн-зв'язку призводять до суттєвого погіршення конкурентних позицій окремих верств населення. У поєднанні із низкою традиційних проблем, притаманних вітчизняному ринку праці (низький рівень оплати та умов праці, низька якість робочих місць, зростання рівня безробіття за одночасного підвищення обсягів тіньової зайнятості та ін.), вищевикладене становить суттєву загрозу зниження конкурентоспроможності людських ресурсів у поточній та довгостроковій перспективах.

Незважаючи на зростаючу увагу науковців до проблем підвищення конкурентоспроможності людських ресурсів у новітніх умовах, потребують більш детального вивчення процеси трансформації ролі людини та її якісних характеристик під час формування інформаційно-мережевої економіки, стрімкого прискорення тенденцій цифровізації у світі, подолання явища «цифрового розриву» між країнами і територіями, атипових відносин зайнятості.

Зазначене обумовлює актуальність теми дисертаційного дослідження Кіріченко Ольги Вячеславівни, практичну значимість роботи для потреб соціально-економічного розвитку України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційна робота Кіріченко О.В. виконувалася у чіткій відповідності з планами науково-дослідних робіт Центральноукраїнського національного технічного університету. У межах теми «Удосконалення механізмів державного регулювання кадрового забезпечення національної економіки» (номер державної реєстрації 0114U003379, 2014 р.) здобувачем висвітлено рекомендації стосовно підвищення конкурентоспроможності людських ресурсів в умовах становлення інформаційно-мережевої економіки. За темою «Аналіз забезпеченості трудовими ресурсами Кіровоградської області та шляхи збалансування трудового потенціалу і потреб регіонального ринку праці на період до 2030 року» (номер державної реєстрації 0119U002872, 2019 р.) автором розроблено напрями посилення конкурентоспроможності людських ресурсів у територіальному вимірі. Участь у виконанні теми «Аналіз і прогноз демографічної ситуації в Кіровоградській області на період до 2030 року» (номер державної реєстрації 0119U002873, 2019 р.) дозволила дисертанту здійснити порівняльний аналіз стану і тенденцій розвитку демографічної ситуації у розрізі територій держави.

Таким чином, дисертаційне дослідження Кіріченко Ольги Вячеславівни виконувалося у рамках тематики науково-дослідних робіт Центральноукраїнського національного технічного університету (2014-2019 рр.) та в цілому відповідає чинним стратегічним і програмним документам соціально-економічного й інноваційно-інформаційного розвитку України, що надає підстави стверджувати про його теоретичну та практичну цінність.

Рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження, їх достовірність і новизна

Наведені у дисертаційному дослідженні Кіріченко О.В. наукові положення, висновки і пропозиції слід вважати обґрунтованими й такими, що містять елементи наукової новизни. Даний факт засвідчується опрацюванням значної кількості літературних джерел, список яких налічує 256 найменувань та містить законодавчі і нормативно-правові акти, публікації учених-економістів у сфері забезпечення конкурентоспроможності людських ресурсів і розвитку ринку праці в умовах цифровізації, інформацію Державної служби статистики України та міжнародних інституцій.

Достовірність проведених дисертантом теоретичних та аналітичних узагальнень підтверджується використанням коректних методів наукових досліджень (аналізу, синтезу, індукції, дедукції, наукового абстрагування, діалектичного пізнання, узагальнення, порівняння, класифікації, декомпозиції, структурування, систематизації, статистичного аналізу, кореляційного аналізу, рейтингового оцінювання, стратегічного аналізу тощо).

Про обґрунтованість наукових положень дисертації також можна стверджувати, враховуючи наявність практичного впровадження пропозицій проведених досліджень у практичній діяльності органів місцевого самоврядування, обласної державної адміністрації, закладу вищої освіти, де працює добувач за основним місцем роботи. Слід відзначити наявність достатньої кількості наукових праць дисертанта, включаючи публікації у науковому виданні іноземних держав Європейського Союзу та наукових фахових виданнях України, практичну апробацію результатів дисертаційного дослідження в процесі роботи міжнародних науково-практичних конференцій.

Теоретичний розділ дисертаційної роботи висвітлює сутнісну характеристику поняття конкурентоспроможності людських ресурсів, ґрунтовний аналіз понятійно-категоріального апарату, чинники конкурентоспроможності людських ресурсів в умовах інформаційно-мережевої економіки (політичні, економічні, соціальні, правові, технологічні, інформаційні, екологічні). Наведено результати дослідження трансформаційних змін у підходах до підвищення конкурентоспроможності людських ресурсів в умовах сучасних реалій, особливості функціонування соціально-економічного механізму підвищення конкурентоспроможності людських ресурсів в умовах формування інформаційно-мережевої економіки.

В аналітичному розділі дисертаційного дослідження проведено детальний аналіз міжнародних компараторів підвищення конкурентоспроможності людських ресурсів, таких як: кваліфікація людських ресурсів, стан ринку праці, оплата праці та її продуктивність, співпраця у відносинах між роботодавцями та працівниками, індекс людського розвитку, індекс людського капіталу, індекс соціального капіталу, індекс сприйняття ІКТ, індекс працевлаштування у сфері знань, індекс генерування знань, індекс дифузії знань, індекс онлайн-креативності, обсяг ВВП на душу населення за країнами світу. На державному рівні досліджено демографічну ситуацію, статевовікову та освітню структуру населення, тенденції зайнятості та безробіття, динаміку руху працівників, оплати праці, наявність навичок використання сучасних ІКТ. У територіальному вимірі із застосуванням методу рейтингової оцінки побудовано комплексний рейтинг регіонів за блоками показників (демографічно-міграційний, зайнятості та ринку праці, фінансово-економічний, інноваційно-інформаційний, освітньо-професійний).

Третій розділ дисертаційного дослідження відображає науково обґрунтовані пропозиції щодо стратегічних аспектів удосконалення соціально-економічного механізму підвищення конкурентоспроможності людських ресурсів на інноваційних засадах. Відображено напрями розвитку найбільш значимих конкурентних переваг людських ресурсів, таких як: інформаційна грамотність, навички застосування сучасних ІКТ, комунікативність, адаптивність, вміння працювати з Big Data, стресостійкість, здатність до швидкого генерування та поширення нових знань, готовність до інтерактивної мережевої взаємодії та вирішення нестандартних завдань, міждисциплінарні знання, відповідальність, креативність.

Запропоновано шляхи протидії ризикам та загрозам у сфері забезпечення конкурентоспроможності людських ресурсів в контексті цифровізації, включаючи економічні, соціальні, організаційні, правові, демографічно-міграційні, освітньо-професійні, підприємницькі, інформаційні, культурно-ціннісні. Визначено методичні засади діагностики рівня конкурентоспроможності людських ресурсів в умовах інформаційно-мережевої економіки.

До основних результатів дисертаційного дослідження здобувача, які містять елементи наукової новизни, вважаємо за доцільне віднести такі:

1. Дисертантом удосконалено методичний підхід до здійснення класифікації видів конкурентоспроможності людських ресурсів, у результаті чого було виокремлено особистісну, мікроекономічну, галузеву, територіальну, макроекономічну, глобальну конкурентоспроможність та наголошено на важливості глобальної конкурентоспроможності в умовах цифрової трансформації економіки (с. 36-37).

2. Удосконалено аналітичний інструментарій оцінювання міжнародних та державних аспектів забезпечення конкурентоспроможності людських ресурсів, що надало можливість виявити наявність тісного кореляційного зв'язку між розвитком навичок людських ресурсів, ІКТ та результуючими показниками розвитку економік країн (обсяг ВВП на душу населення) (с. 71-87).

3. Автором удосконалено науково-методичне забезпечення рейтингового оцінювання конкурентоспроможності людських ресурсів за регіонами України, що дозволило скласти узагальнюючий рейтинг та запропонувати заходи щодо підвищення конкурентних позицій людських ресурсів залежно від позицій територій за даним рейтингом (с. 110-114).

4. Заслугує на увагу удосконалений здобувачем науково-методичний інструментарій протидії ризикам та загрозам у сфері забезпечення конкурентоспроможності людських ресурсів в умовах сучасних реалій, який побудовано шляхом систематизації економічних, соціальних, організаційних, правових, демографічно-міграційних, освітньо-професійних, підприємницьких, інформаційних ризиків та загроз (с. 145-148).

5. Набув подальшого розвитку підхід до трактування змістовної характеристики сутності «конкурентоспроможності людських ресурсів», беручи до уваги їх кількісні та якісні характеристики, вартість послуг праці та наявність знань, умінь і навичок, що відповідають умовам функціонування інформаційно-мережевої економіки (с. 35).

6. Подальшого розвитку одержало розгляд організаційного забезпечення трансформації підходів щодо формування конкурентних переваг людських ресурсів, що дозволило виокремити ключові наслідки впливу інформаційно-мережевої економіки на функціонування ринку праці (розвиток дистанційної та атипової зайнятості, нерегульованої тіньової зайнятості, зміна структури попиту на працівників у розрізі професій і спеціальностей тощо) (с. 56).

7. Науково-практичну цінність мають розроблені рекомендації щодо напрямів удосконалення структурно-логічної моделі соціально-економічного механізму підвищення конкурентоспроможності людських ресурсів в умовах формування інформаційно-мережевої економіки, включаючи розвиток цифрової грамотності та інформаційної культури, навичок використання сучасних ІКТ, комунікативних та соціальних навичок, креативності та інноваційного мислення тощо (с. 128-130).

8. Практичне значення має розроблений алгоритм діагностики конкурентоспроможності людських ресурсів, що містить низку етапів (формування інформаційної бази, обрання методів, складання блоків показників, ідентифікація користувачів результатів діагностики, проведення діагностики, визначення слабких місць, розробка напрямів удосконалення, зворотний зв'язок та коригування) (с. 174).

Теоретична цінність та практичне значення отриманих результатів дисертаційного дослідження

Теоретична цінність дисертаційної роботи полягає у тому, що наукові розробки і пропозиції дисертанта розширюють та доповнюють усталені положення економічної науки у сфері функціонування соціально-економічного механізму підвищення конкурентоспроможності людських ресурсів, включаючи його принципи, чинники впливу, функції, методи, політики та інструменти. Ключовою відмінністю авторського підходу у даному аспекті виступає врахування новітніх тенденцій розвитку економіки і суспільства, що полягають у тотальній цифровізації, інтелектуалізації та автоматизації праці, трансформації відносин зайнятості і соціально-трудоових відносин (дистанційна, нестандартна зайнятість, віртуальні робочі місця тощо) та вимог щодо формування конкурентних переваг людських ресурсів на глобалізованому ринку праці.

Практична цінність результатів дисертаційної роботи Кіріченко Ольги Вячеславівни полягає в тому, що вони є доцільними до застосування в діяльності суб'єктів соціально-трудоових відносин на макро-, мезо- та мікроекономічному рівнях. Окремі пропозиції здобувача вже було реалізовано у практичній діяльності установ та організацій Кіровоградської області. Так, фахівцями Департаменту економічного розвитку, торгівлі та промисловості Кіровоградської обласної державної адміністрації було використано пропозиції

дисертанта під час розроблення проєктів Стратегії розвитку Кіровоградської області на 2021-2027 роки та Плану заходів на 2021-2023 роки з її реалізації (довідка №21-01-21/1074/0.2101 від 19.10.2020 р.). Авторські пропозиції враховано в діяльності Міської ради міста Кропивницького та виконавчого комітету в контексті формування програми зайнятості населення м. Кропивницького на 2018-2020 роки (довідка №1576/21д від 20.08.2020 р.). Установою «Агенція регіонального розвитку Кіровоградської області наукові добутки автора застосовувалися під час визначення стратегічних пріоритетів розвитку людських ресурсів регіону (довідка №128к від 24.11.2020 р.). Крім того, у навчальному процесі Центральноукраїнського національного технічного університету окремі здобутки дисертаційного дослідження знайшли застосування під час викладання дисциплін «Управління конкурентоспроможністю», «Людський розвиток», «Мотивування персоналу», «Стратегічне управління людськими ресурсами» (довідка №45-15/39-21/18-1271 від 29.09.2020 р.).

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій дисертації в опублікованих працях та авторефераті

За підсумками наукового дослідження за темою дисертації автором було опубліковано 12 наукових праць (у тому числі 8 одноосібних), серед яких: 1 стаття у науковому виданні іноземних держав Європейського Союзу, 4 статті у наукових фахових виданнях України, 7 публікацій в інших виданнях. Загальний обсяг публікацій дисертанта складає 7,15 д.а., з них особисто автору належить 6,27 д.а. Ознайомлення зі змістом наукових праць дозволяє стверджувати, що вони належним чином розкривають основні положення, висновки та результати дисертаційного дослідження. Результати дисертаційного дослідження пройшли апробацію під час участі здобувача у міжнародних науково-практичних конференціях останніх років.

Автореферат дисертації та дисертаційна робота відповідають чинним вимогам до оформлення робіт на здобуття наукового ступеня кандидата наук за змістом, структурою, оформленням та логікою викладення матеріалу. Автореферат у повній мірі відображає основні здобутки дисертаційної роботи Кіріченко О.В. Вищезазначене у комплексі дозволяє стверджувати, що дисертантом дотримано чинні вимоги МОН України щодо оформлення, апробації та опублікування результатів дисертаційних робіт.

Дисертаційна робота Кіріченко О.В. відповідає паспорту спеціальності 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика, зокрема, таким напрямом наукових досліджень: людські ресурси і трудовий потенціал: формування, розвиток та використання; конкурентоспроможність на ринку праці. Інфраструктура ринку праці.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Не заперечуючи актуальність тематики наукового дослідження, обґрунтованість його наукової новизни та результатів, їх достовірність та повноту висвітлення, вважаємо за доцільне акцентувати увагу на окремих положеннях дисертаційної роботи, які, на наше переконання, є дискусійними, містять певні недоліки або потребують додаткової аргументації:

1. Стосовно обраної дисертантом тематики наукового дослідження в цілому можемо констатувати, що автор апелює до розуміння конкурентоспроможності у широкому значенні, характеризуючи її по відношенню до людських ресурсів. Такий підхід є в цілому актуальним і прогресивним, оскільки складно не погодитися з точкою зору здобувача, що окремі особистісні якості людини формуються ще задовго до вступу нею у працездатний вік, тому під час розгляду конкурентоспроможності не варто обмежуватися віковими рамками, наприклад, лише робочої сили. Водночас, зважаючи на глибину і широту означеної проблематики, окремі її аспекти виходять за рамки дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

2. Дисертаційна робота суттєво б виграла за умови більш повного розкриття ролі окремих суб'єктів забезпечення конкурентоспроможності людських ресурсів (органів державної влади та місцевого самоврядування, наукових і освітніх установ, громадських організацій тощо), а саме системних вад та недоліків їх діяльності (розділ 1.3).

3. Наведений рейтинг регіонів України за питомою вагою населення, що має навички роботи, пов'язані з комп'ютером за 2019 рік, свідчить про суттєву диференціацію у територіальному розрізі. Водночас, по тексту дисертаційної роботи варто було надати пояснення, чим саме така диференціація обумовлена.

4. В розділі 2.3 дисертаційної роботи автором складено комплексний рейтинг регіонів за блоками показників (демографічно-міграційний, зайнятості

та ринку праці, фінансово-економічний, інноваційно-інформаційний, освітньо-професійний). Разом з тим, у складі освітньо-професійного блоку акцентовано увагу саме на освітню складову, а показникам підвищення кваліфікації на приділено належної уваги.

5. Розглядаючи питання щодо методів соціально-економічного механізму підвищення конкурентоспроможності людських ресурсів, автор виокремлює організаційно-адміністративні, фінансово-економічні та соціально-психологічні методи (розділ 1.3). Водночас, варто було б розширити аргументацію, які з цих методів є найбільш вагомими саме в процесі формування інформаційно-мережевої економіки.

6. В дисертації недостатню увагу приділено питанням трансформації потреб ринку праці у розрізі професій та спеціальностей в умовах інформаційно-мережевої економіки (розділ 2.2).

7. В проведеному дослідженні недостатньо обґрунтованою є взаємозалежність між відмінностями у рівні оплати праці фахівців з високими цифровими навичками та рівнем володіння сучасними ІКТ із рештою категорій зайнятих, зокрема, зайнятих у сфері низькокваліфікованої праці (розділ 2.2).

Разом з тим, висловлені недоліки та дискусійні положення не знижують загальної позитивної оцінки результатів дисертаційної роботи Кіріченко Ольги Вячеславівни, а сама їх наявність є підтвердженням складності і комплексності обраного напрямку наукових пошуків.

Загальний висновок

Дисертаційне дослідження Кіріченко Ольги Вячеславівни на тему «Соціально-економічний механізм підвищення конкурентоспроможності людських ресурсів в умовах формування інформаційно-мережевої економіки» являє собою комплексну наукову працю, яка відображає новий науковий підхід до вирішення важливих теоретичних і практичних завдань у сфері зростання конкурентних переваг людських ресурсів в контексті стрімкої цифровізації соціально-трудових відносин. За обраною темою дослідження, метою, завданнями та змістом дисертаційна робота відповідає паспорту спеціальності 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика.

Автореферат дисертаційної роботи повністю розкриває її основні положення, висновки та рекомендації, надає можливість отримати ґрунтовне уявлення щодо проведеного здобувачем дослідження, його наукової новизни та

результатів. Оформлення автореферату та дисертаційної роботи виконане відповідно до чинних вимог.

Таким чином, дисертаційна робота Кіріченко Ольги Вячеславівни на тему «Соціально-економічний механізм підвищення конкурентоспроможності людських ресурсів в умовах формування інформаційно-мережевої економіки», враховуючи актуальність теми дослідження, комплексність та повноту висвітлення наукових результатів, рівень наукової новизни та критичний підхід до аналізу існуючих тенденцій, явищ і процесів, відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. №567 (зі змінами та доповненнями), а здобувач – Кіріченко Ольга Вячеславівна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту
Інституту підготовки кадрів
Державної служби зайнятості України
Міністерства соціальної політики України

